

'Vreemde ogen dwingen'

RONALD DE LEEUW

Gaarne val ik Evert van Uitert bij waar hij stelt dat het met het gezeur over de 'herontdekking' van de Nederlandse negentiende eeuw maar eens uit moet zijn. Zijn gebrek aan vertrouwen in de kwaliteit van de artistieke produktie in de eerste eeuwhelft roept echter meteen een tegenzet op, die hij op zijn beurt wel weer zal duiden als het opkomen voor een zwakke patiënt.

Laat ik een 'Anton Pieck-achtige' kunstenaar bij uitstek als Schelfhout als voorbeeld nemen. Baudelaire mag dan niets over hem geschreven hebben, de naam van Andreas Schelfhout komt in de correspondentie van Van Gogh een keer of zes voor. In 1882 doet Van Gogh zelfs een bekentenis: 'Er zijn een paar jaren geweest dat ik b.v. een Schelfhout voorbij liep en zoiets dacht van: "dat's niet de moeite waard". Intussen het nieuwe, of-schoon het iemand inpakt, blijft niet altijd op den duur die sterke, aangrijpende indruk maken en een naïef schilderij zoals een Schelfhout of een Ségé, een Jules Bakhuyzen ziet men, als men lang op nieuwere dingen gekeken heeft, met levendig plezier terug.' Een half jaar voor zijn dood, circa 20 december 1889, schrijft Van Gogh nog vanuit St. Rémy aan zijn moeder: 'En nu is zeker het werk dat men tegenwoordig hier maakt, heel anders - kleuriger en meer vierkant getekend dan wat men vroeger in Holland deed in de tijd van b.v. Schelfhout. En toch, het één is zozeer een gevolg van 't andere.'

Dat Van Uitert zich bij het vinden van kwaliteit vooral wil laten leiden door wat buitenlandse gidsen de moeite waard vinden, lijkt me een slecht recept. Zijn 'het oog wil ook wat' dient kennelijk te worden bijgesteld tot 'vreemde ogen dwingen'. Zijn de Hollanders per se ongeschikt om ten aanzien van de kwaliteiten van hun eigen kunst ook eigen normen te ontwikkelen? Zelfs de Fransen komen er langzamerhand achter, dat er in Duitsland, Scandinavië en Engeland volgens andere normen dan de hunne wel eens wat fatsoenlijks geschilderd werd.

De toenmalige Nederlandse kunst was nu eenmaal niet georganiseerd volgens Franse artistieke en literaire normen. Dat Floris Verster niet door

de Fransen is bezongen maakt van hem geen minder groot kunstenaar. Omgekeerd, dat de lichtvoetige Kaemmerer in Parijs zo beroemd werd, maakt zijn werk voor ons niet minder zwaar verteerbaar.

Het is zinloos Rossini te verwijten dat hij geen Mozart is. We ervaren Rossini niettemin als 'kwaliteit'. Het is even zinloos Schelfhout te verwijten dat hij geen Ruisdael is, maar hij had iets met de zeventiende eeuw, zoals Rossini iets met Mozart had, en toch – inderdaad – Schelfhout is qualitate qua geen Rossini. Kwaliteit, respectieve kwaliteit, het is een moeilijk terrein. Ik sluit me in zoverre bij Van Uitert aan dat de Werkgroep 19e eeuw zich zeker wat explicieter zou mogen richten op het in beeld brengen van wat wel de criteria voor kwaliteit anno 1830 of anno 1860 zouden kunnen zijn (geweest). Ik raad hen echter af daarbij alleen de eng-Franse koers van Van Uitert te varen.

Van Uitert doet er bovendien geen goed aan het bronnenonderzoek van de leden van de Werkgroep af te schilderen als ouderwets. In plaats van hier een ontmoedigingsbeleid te voeren zou hij moeten beseffen dat ons land juist in het toegankelijk maken van correspondenties en andere bronnen een bedroevende achterstand heeft, bij welke andere natie ook. Behalve de brieven van Van Gogh en die van Gerard Bilders is er vrijwel niets. Uitgaven, laat staan geannoteerde, van belangrijke correspondenties als die van Zilcken en Witsen ontbreken. Die vorm van onderzoek en publiceren is geen historicisme revisited, maar broodnodig basiswerk.

Mijns inziens kunnen we het al of niet bestuderen van onze beeldende kunst uit de vorige eeuw niet afhankelijk maken van het feit dat we geen critici van gezag hadden, en geen enkele stem over de grenzen klonk. Waarderen we omgekeerd de tekeningen van Constantin Guys soms niet wat al te hoog, alleen omdat Baudelaire er iets mee had? Is de handige Helleu een beter kunstenaar omdat Proust er literatuur uit distilleerde? Is Monticelli beter omdat Van Gogh hem als opstapje gebruikte? Ook zonder de bijstand van de litterati moet het mogelijk zijn kwaliteit op het spoor te komen. Natuurlijk heeft Van Uitert gelijk dat de tentoonstellingstitel *Schilders van Tachtig* de inhoud van de literaire tegenvoeter niet geheel dekte. Maar wel voldoende om een beeld op te roepen! Al weten we hoe verrassend heterogeen het artistieke gezelschap was dat exposeerde op de acht Parijse Impressionisten-tentoonstellingen tussen 1874 en 1886, daarom schaffen we nog niet het nuttige etiket 'impressionisme' af.

Van Uitert heeft het moeilijk met de negentiende eeuw in Nederland, Jongkind en Van Gogh uitgezonderd. Hij zou het misschien soms wel mooi willen vinden, maar hij mist een autoriteit die hem dat toestaat. Had Baudelaire iets over Bakker Korff gezegd, dan dorsten we hem nu naast Meissonnier te plaatsen! Gelukkig voor Van Uitert herkende Joris-Karl Huysmans – maar ja, dat was eigenlijk een Belg! – op de Salon van 1879 in Mesdag de evenknie van Manet, en een jaar later is onze Malerfürst Christoph Bisschop zijn held, waarbij Huysmans zelfs Vermeer-associaties kreeg. En moeten we niet dankbaar zijn dat Huysmans onze ogen heeft geopend

voor de kwaliteiten van Artz' *Naaischool te Katwijk*: 'Si jamais il y a eu une peinture délicate et peu retorse, c'est bien celle-là.'

Het bewust of onbewust onschadelijk maken van de kwaliteitsvraag neemt Van Uitert de negentiende-eeuw-werkgroep-documentalisten het meest kwalijk. Misschien heeft Van Uitert ooit in de redactie zitting genomen om daar wat aan te doen en is hij nu teleurgesteld, dat hij geen voet aan de grond heeft gekregen. Hij ontpopt zich in elk geval als een Paard van Troje, waar de redactie nog wat mee te stellen krijgt. Maar, is zijn benadering er niet gewoon één uit vele, en zou hij er niet beter aan doen door zijn studenten adequaat onderzoek in de door hem voorgestane richting te laten publiceren in het documentatieblad, in plaats van zich zo te distancieren van het blad en de werkgroep min of meer naar het hiernamaals te verwijzen?

Wijnand Nuyen, *Kloostergang met kluizenaar*.